

Карпов Никифор Семенович -

кандидат юридичних наук, доцент професор кафедри кримінального процесу Київського національного університету внутрішніх справ,

Габро Олег Іванович -

викладач кафедри кримінального права Київського національного університету внутрішніх справ

Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України

Визначено окремі аспекти законодавчого забезпечення безпеки свідків та потерпілих, проведено аналіз чинних нормативно-правових актів, шляхів їх реалізації, запропоновано рекомендації щодо розробки нових правових механізмів регулювання цього питання.

З розвитком науково-технічного прогресу й покращення умов життя громадян “змінюється” та “удосконалюється” злочинність, що призводить до її проникнення в усі сфери суспільного життя і впливу на всі суспільні відносини. Для досягнення мети кримінального судочинства необхідною умовою є не тільки виявлення осіб, які вчинили злочини, притягнення їх до кримінальної відповідальності, а й захист суддів, слідчих, свідків, потерпілих та інших учасників кримінального судочинства від посягань на їх життя, здоров’я, майно, а також захист їх від незаконного впливу з метою перешкодження правосуддю. 9 листопада 1995 року Україна підписала Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 року, а майже через два роки, 17 липня 1997 року, відбулася її ратифікація, але з окремими застереженнями, що зумовлено Перехідними положеннями Конституції України [1, ст. 263].

Вступаючи до Ради Європи, Україна усвідомлювала, що цим вона бере на себе зобов’язання не лише визнати, а й закріпити у своєму законодавстві та дотримуватися європейських стандартів прав людини, у тому числі й у кримінальному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень з даного питання свідчить про те, що цю проблему розглядали, досліджували й досліджують сьогодні науковці як Західної Європи, так й України. Напрями цих досліджень різноманітні, присвячені судово-правовій реформі в Україні, яка спрямована переважно на створення об’єктивного слідства, кваліфікованого сильного захисту та незалежного суду.

Основні цілі статті полягають у необхідності розробки та створення міцного правового інструментарію правосуддя шляхом забезпечення можливостей здійснення учасниками судочинства процесуальних прав і дотримання законності, що гарантуватиме досягнення об’єктивної істини в кожній справі, охарактеризувати позитивні та негативні чинники, які впливають на цей процес.

Конституція України гарантує громадянам України можливість захисту їх прав і свобод у міжнародних органах: “Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів

міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна” [2, с. 24]. Європейська комісія та Європейський суд з прав людини мають надати можливість реалізації цієї гарантії.

З прийняттям Конституції Україна вступила в новий етап розбудови демократичної соціальної правової держави. Ставлення держави до особи закріплене в Конституції України, де проголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю: “Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави” (ст. 3 Конституції України) [2, с. 4].

Дане положення задекларовано в Конституції України, зовсім інше значення має створення ефективного й дієвого механізму гарантування та захисту проголошених прав людини.

Для кримінального, кримінально-процесуального та цивільного законодавства це означає, що вони мають бути зорієнтовані на забезпечення можливостей здійснення учасниками судочинства процесуальних прав і додержання законності (ст. 129 Конституції України) під час його відправлення; права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55 Конституції України) [2, с. 23, 61].

Реалізація цих та інших конституційних положень у кримінальному або кримінально-процесуальному судочинстві пов'язана з необхідністю не лише вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатури, а й розширення процесуальних прав та послідовного здійснення наявних прав усіх учасників процесу, а тому “... необхідно розробити і закріпити у кримінальному законі кримінально-правовий статус особи – комплекс законоположень про захист особи” [3, с. 47].

У Постанові Пленуму Верховного Суду України з питань підвищення рівня правосуддя зазначено, що “... відповідно до вимог ст. 62 Конституції України, ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу (КПК) України суди повинні забезпечити правильне застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний” [4, с. 29]. Водночас у діяльності судів, органів прокуратури, досудового слідства, органів дізнання, а також органів, які виконують вирок або інші рішення суду, ще є багато недоліків і прогалин, що негативно позначаються на ефективності правосуддя.

Однією з гарантій одержання достовірних показань, висновків і перекладів є наявність кримінальної відповідальності свідка та потерпілого за давання завідомо неправдивих показань, експерта – за давання завідомо неправдивого висновку, перекладача – за завідомо неправдивий переклад і відмову названих суб'єктів кримінально-правових відносин (крім потерпілого) від давання показань, висновку чи перекладу. Водночас потрібне вдосконалення відповідних норм та самої процедури реалізації відповідальності суб'єктів кримінально-правових відносин за свої неправомірні дії.

Нині доволі часто трапляються випадки, коли громадяни намагаються залишатися осторонь від розкриття і розслідування злочинів (передусім, тяжких і тих, у яких виявляються елементи організованої злочинності). Організовані злочинні групи часто здійснюють тиск на свідків, потерпілих чи навіть експертів або перекладачів з метою приховування фактів, що їм відомі, давання неправдивих показань, висновку чи перекладу. “Цей прийом протидії розслідуванню на даний час є поширеним явищем. Його застосуванню організованими злочинцями сприяють правова та економічна ситуація в країні, яка характеризується обмеженими можливостями правоохоронних органів по захисту потерпілих, свідків, їхніх близьких, майна від загрози з боку організованих злочинних груп” [5, с. 196].

Результати досліджень доводять, що на 50,4 % громадян, які брали участь у розслідуванні кримінальних справ, було здійснено вплив з боку злочинців [6, с. 212].

Проведене нами анкетування показало, що 35,3 % працівників правоохоронних органів наражалися на протидію членів злочинних формувань, яка полягала в даванні завідомо неправдивих показань чи відмові від давання показань; 31,4 % – у підкупі, залякуванні, насиллі відносно потерпілих, свідків та їх близьких родичів; 20,7 % – у спробі вплинути на процес розслідування через засоби масової інформації. Лише 12,6 % опитаних зазначили, що не наражалися на будь-які форми протидії.

Одні громадяни просто не бажають витримувати тяготи й незручності кримінального процесу, адже допити, зазвичай, бувають досить численними, тривалі за часом, відволікають від професійної діяльності, негативно впливають на нормальний спосіб життя осіб, призводять до певних матеріальних витрат, які держава компенсує не відразу. Інші, дійсно, бояться стати об'єктом помсти з боку злочинців чи їх зв'язків і того, що їх примусять до давання неправдивих свідчень: “Сучасна практика знає досить прикладів надзвичайної і постійно зростаючої активності, яку виявляють обвинувачений та його оточення, щоб примусити абсолютно беззахисних свідків і потерпілих до давання будь-яких неправдивих свідчень” [7, с. 8].

За 2000 рік в Україні вжито спеціальних заходів безпеки всього стосовно 362 осіб, за 2001 рік – 412 [8, с. 53]. Водночас, на думку І.В. Строкова, бажано такі заходи застосувати до кожного другого учасника процесу [9, с. 105].

Отже, перш ніж вимагати від свідків, потерпілих, експертів та перекладачів співпраці з правоохоронними органами, держава має забезпечити їм належний рівень захисту, оскільки, на нашу думку, головною причиною збільшення кількості завідомо неправдивих свідчень, висновків, перекладів або відмови від давання показань, висновків, перекладів є саме незахищеність цих суб'єктів кримінально-правових (кримінально-процесуальних) відносин від протиправних дій з боку обвинувачених чи інших зацікавлених осіб.

З початку 90-х років проблемі захисту учасників кримінального процесу стали приділяти велику увагу в Європі. У 1993 році створено Комітет експертів з проблем залякування свідків і забезпечення їх прав на захист. Комітет розробив “Рекомендації з питання залякування свідків і забезпечення прав захисту”, що були прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи у 1997 році. У цих Рекомендаціях до визначення “свідок” належать будь-які особи, які володіють інформацією і чий показання бере до уваги судовий орган при розгляді звинувачення, тобто йдеться переважно про функцію, а не про правовий статус учасника кримінального процесу, а саме: про необхідність захисту “... свідків, потерпілих, експертів, перекладача, чи навіть підозрюваних та обвинувачених, якщо вони сприяють кримінальному судочинству” [10, с. 133].

В Україні у цьому напрямі також докладено значних зусиль для покращення захисту прав і свобод людини та гарантій їх дотримання. Стаття 386 Кримінального кодексу (КК) України передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання з'явленню свідка, експерта, потерпілого до суду, органів досудового слідства, тимчасових слідчих і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України чи дізнання, примушування вказаних осіб до давання показань або висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищення майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп свідка, потерпілого чи експерта з тією самою метою, а також погрозу вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання [11, с. 126–127].

“Примушування до давання неправдивих показань є закінченим діянням, коли висловлена погроза, або здійснені інші діяння, що цю погрозу виражають” [7, с. 13].

Таким чином, законодавство України здебільшого відповідає європейським нормам: у деяких країнах залякування утворює самостійний вид злочину (Данія,

Великобританія, Угорщина), в інших – зазіхання на життя, здоров'я, підкуп, погрози чи примушування свідка або потерпілого відмовитися від давання показань розцінюються як кримінальний злочин [10, с. 135].

Кримінальним кодексом Франції навіть передбачена відповідальність за публікування до винесення остаточного судового рішення по суті справи коментарів, спрямованих на те, щоб учинити тиск з метою вплинути на заяви свідків, потерпілих чи експертів або на рішення слідчо-судових органів, а також за таке саме злочинне діяння, здійснене за допомогою друкованих чи аудіовізуальних засобів масової інформації [12, с. 418–419].

Міністерством внутрішніх справ України за період з 2001–2004 роки за ст. 386 КК України зареєстровано 124 злочини.

У 1993 році в Україні прийнято закони “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” та “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”. У зв'язку з прийняттям цих законів, Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 13 січня 2000 року № 1381-XIV значно розширилися права цих осіб [13, ст. 199].

Названий Закон КПК України був доповнений відповідними статтями, що регламентують питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ст.ст. 52–1–52-5). У цих статтях закріплено підстави для застосування заходів забезпечення безпеки, коло осіб, які мають право на забезпечення безпеки, їх права й обов'язки, порядок застосування заходів безпеки та їх скасування, а також порядок оскарження рішення про відмову в застосуванні заходів безпеки або у їх відміні. Крім того, ст. 69-1 КПК України була доповнена ч. 2, в якій закріплено право свідка на забезпечення безпеки. Процесуальні права потерпілого також були доповнені правом на забезпечення безпеки (ч. 3 ст. 49 КПК України). Внесено зміни до низки інших статей КПК України, що регламентують забезпечення безпеки свідків і потерпілих: ст. 14-1, 20, 85, 97, 112, 170, 174, 176, 217, 218, 224, 255, 273, 290, 292, 300, 302, 303, 306, 307 КПК України.

Згаданим Законом Кодекс України про адміністративні правопорушення був доповнений ст. 185-11, яка передбачає відповідальність за розголошення відомостей про заходи безпеки відносно особи, взятої під захист [13, с. 199].

Крім адміністративної відповідальності, законодавство України передбачає кримінальну відповідальність за нежиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України) [14, с. 946], а також за розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист [14, с. 948].

Відповідні зміни було внесено також до законів України “Про міліцію”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про Службу безпеки України” [13, ст. 199].

Розглянувши та проаналізувавши практику застосування органами досудового слідства й судами заходів забезпечення безпеки, у тому числі відносно свідків та потерпілих, Пленум Верховного Суду України в Постанові “Про застосування законодавства, яке передбачає державний захист суддів, працівників суду та правоохоронних органів та осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві” від 18 червня 1999 року № 10 визнав, що органи виконавчої влади належним чином не виконують положення Закону [15]. У п. 1 цієї Постанови Пленуму Верховного Суду України зазначено, що рівень забезпечення безпеки свідків і потерпілих є незадовільним та не забезпечує об'єктивний і неупереджений розгляд справ, захист прав та свобод громадян. Також Пленум Верховного Суду України вказав на необхідність невідкладного створення належних умов для здійснення практичних заходів щодо посилення державного захисту осіб, які беруть участь у судочинстві (свідків та потерпілих). Точне та неухильне дотримання вимог Конституції і законів України, які регламентують державний захист суддів, працівників суду та

правоохоронних органів й осіб, які беруть участь у судочинстві, є однією з важливих умов вирішення завдань правосуддя.

Питання забезпечення безпеки свідків та потерпілих також розглядається в Постанові Пленуму Верховного Суду України “Про застосування законодавства, яке забезпечує незалежність суддів” від 12 квітня 1996 року № 4 [16]. У пункті 8 цієї Постанови зазначено, що безпека осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є важливим засобом попередження втручання у здійснення правосуддя. У зв’язку з цим, суди, у кожному конкретному випадку виявлення спроб вплинути на учасників кримінального судочинства, зобов’язані застосовувати заходи для захисту їх життя, здоров’я, житла та майна.

Для здійснення заходів забезпечення безпеки, передбачених Законом, Кабінет Міністрів України прийняв Постанову “Про порядок вирішення питання переселення в інше місце проживання, надання житла, матеріальної допомоги та працевлаштування осіб, взятих під державний захист” від 26 червня 1995 року № 457 [17].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про створення у структурі міліції громадської безпеки спеціальних підрозділів для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 28 червня 1997 року № 335-р [18], за рахунок перерозподілу штатної чисельності дорожньої міліції, створено спеціальні підрозділи міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (далі – спеціальні підрозділи міліції). На виконання цього Розпорядження Кабінету Міністрів України, наказом Міністерства внутрішніх справ України (МВС) України “Про створення спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів” від 23 липня 1997 року № 467 створено спеціальні підрозділи міліції, до складу яких входить 800 чоловік, та затверджено Тимчасове положення про спеціальний підрозділ [19].

У подальшому Наказом МВС України від 19 листопада 2003 року № 1390 спеціальні підрозділи міліції реорганізовано у спеціальні підрозділи судової міліції “Трифон” та затверджено Положення про нього [20]. Згідно зі статистичними даними, за 1999–2005 роки на виконання судової міліції надійшло більше 16 205 постанов про забезпечення безпеки та охорони громадського порядку в приміщеннях судів [21].

Згодом питання забезпечення безпеки свідків та потерпілих стало нагальним і у сфері пенітенціарної системи. Але застосування заходів безпеки відносно осіб, які відбувають покарання за раніше вчинений злочин, і є свідками або потерпілими злочинів, які розслідують на даний час, має свої особливості, через що регулювання цього питання лише ст. 19 Закону недостатнє, заходи безпеки в загальному порядку не можуть бути застосовані. Для регламентації цього питання Наказом Державного Департаменту з питань виконання покарань “Про затвердження Інструкції про порядок здійснення заходів відносно забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, в установах кримінально-виконавчої системи” від 4 квітня 2004 року № 61 регламентовані питання приводів і підстав для застосування заходів забезпечення безпеки, порядок здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах виконання покарань, особливості здійснення таких заходів у слідчих ізоляторах, особливості скасування заходів в установах кримінально-виконавчої системи, відповідальність за незастосування заходів забезпечення безпеки, а також контроль за забезпеченням безпеки [22].

Отже, ми дійшли таких висновків: в нашій країні ще не зовсім усвідомлені соціальні наслідки злочинних впливів на учасників кримінально-процесуальних

відносин; через недостатнє фінансування не повною мірою дотримується Закон про їх захист, іншими словами – програма захисту не виконується.

Не відпрацьований на законодавчому рівні механізм реалізації заходів безпеки, немає достатніх практичних навиків, відсутнє належне фінансування [23, с. 234–235]. Таким чином, заходи безпеки здійснюються на примітивному рівні – охорона житла чи самого учасника кримінального процесу під час досудового слідства, переселення його до родичів або знайомих. Ці заходи, зазвичай, нетривалі й не можуть повною мірою забезпечити справжню безпеку учаснику процесу [24, с. 4].

Назрілою необхідністю є зміна відповідних норм КК та КПК України з метою посилення відповідальності за здійснення протиправних дій стосовно свідків, потерпілих, експертів та перекладачів. На нашу думку, враховуючи значну важливість таких процесуальних фігур, як свідок, потерпілий, експерт, потрібно доповнити ст. 386 КК України ч. 2 та ч. 3, в яких увести такі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки: застосування насильства відносно вказаних осіб – такого, що не є небезпечним для життя або здоров'я; чи небезпечного для життя та здоров'я названих осіб. У цій статті доцільно до суб'єктів захисту віднести й перекладача.

З огляду на актуальність своєчасності виявлення неправдивості свідчення, передусім, осіб, які примусили свідка, потерпілого, експерта або перекладача дати завідомо неправдиві показання, висновок чи переклад, пропонуємо доповнити КПК України спеціальними розділами про провадження у цих справах. При цьому норми розділів повинні мати вказівку на обов'язковість виявлення причин й умов, які сприяли вчиненню такого правопорушення, та виявлення осіб, які примусили цих осіб учинити цей вид злочину, а також виявлення стану відносин між свідком або потерпілим (експертом, перекладачем) та іншими учасниками процесу, їх родичами або іншими зацікавленими особами.

Сьогодні невідкладним завданням є прийняття Програми захисту свідків, потерпілих, експертів і перекладачів на державному рівні та розробка науково-практичних рекомендацій стосовно запозичення позитивного досвіду практичного втілення таких програм у життя, що напрацьований правозахисними органами розвинутих країн світу.

Вважаємо за потрібне розглянути позитивні моменти прийнятого та нині чинного законодавства України у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального процесу. По-перше, надання права на забезпечення безпеки особам, які заявили до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брали участь чи сприяли у виявленні, попередженні, припиненні й розкритті злочинів (п. а ст. 2 вищезазначеного Закону). По-друге, можливість застосування заходів безпеки не тільки у процесі досудового розслідування та судового слідства, а й під час виявлення і попередження злочинів. Хоча застосування цього положення викликає багато спірних питань і сьогодні належним чином не врегульовано.

Недоліками Закону, що розглядається, є такі:

1. Назва та статті Закону не містять інформації про характер заходів забезпечення безпеки, посилення і закріплення, що такі заходи здійснюються державою і забезпечуються нею ж.

2. Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки є дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які мають право на забезпечення безпеки (у тому числі свідків та потерпілих) (ч. 1 ст. 20 Закону). Поняття “реальна” загроза передбачає собою певні матеріальні наслідки для особи, але таке визначення підстав вжиття заходів безпеки унеможливує превентивний аспект цієї категорії, а також випадки, коли для впливу на свідка або потерпілого використовуються засоби психологічного впливу, що може виявитись у завуальованій формі: мовчазне слідування за особою, тривале перебування людей не

прийнятної зовнішності біля будинку, в якому мешкає свідок або потерпілий, підкидання під двері квартири або будинку трупів тварин або малюнків такого змісту, створення в колективі атмосфери ігнорування особи тощо. Такі форми впливу не містять у собі реальної загрози життю, здоров'ю, житлу й майну особи, але спрямовані на досягнення необхідної і бажаної мети – схилити особу до відмови сприяти правосуддю. До того ж заходи безпеки мають бути застосовані не лише за наявності реальної загрози, а й для попередження виникнення такої загрози. Таким чином, вплив зацікавлених осіб на свідків, потерпілих та інших учасників кримінального судочинства спрямований не лише на заподіяння останнім шкоди у будь-якому виді, а ґрунтується на досягненні головної мети – схилити їх до відмови давати показання або іншим чином сприяти правосуддю, припинити сприяння правосуддю або помститися за вже здійснене сприяння. Тобто вплив може бути вираженим у різних формах: і протиправних, і таких, які не містять у собі протиправності, вплив може бути виражений як прямо, так і завуальовано, але головним чинником виступає мета, з якою він здійснюється.

3. Стаття 18 Закону серед загальних заходів забезпечення безпеки також передбачає додаткові заходи, зумовлені особливістю забезпечення безпеки військовослужбовців: відрядження до іншої військової частини або військової установи; переведення на нове місце служби (п.п. а, б). Доцільно серед цих заходів передбачити переведення на нове місце служби особи, яка становить загрозу. Застосування такого заходу буде більш доцільним та сприятиме економії коштів і сил у випадках наявності небезпеки декільком особам, якщо таку небезпеку становить одна особа.

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне:

1. Назву Закону викласти таким чином: “Про державне забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, з подальшим внесенням змін до відповідних законів, статей Закону та інших нормативно-правових актів.

2. Викласти ст. 20 Закону в такій редакції: “... підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, зазначених у статті 2 цього Закону, є дані, що свідчать про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну, а також вчинення відносно них будь-яких діянь, здійснених з метою схилити особу відмовитися від участі у сприянні правосуддю або через помсту за раніше вчинене сприяння”.

3. Аналогічним чином пропонуємо вирішити питання та внести зміни до ст. 4 Інструкції про порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах кримінально-виконавчої системи, затвердженої наказом Державного Департаменту з питань виконання покарань від 4 квітня 2005 року № 61.

4. Доповнити ст. 18 Закону п. в такого змісту: “... переведення або відрядження на нове місце служби, до іншої військової частини або військової установи особи, яка може становити загрозу особі, взятій під захист”.

5. З метою захисту осіб, які сприяють судочинству, розробити й забезпечити тактичні прийоми використання конкретних даних.

Становлення незалежної держави Україна та проведення у зв'язку з цим правової реформи потребує переоцінки багатьох соціальних інститутів. До сфери соціально-правового життя важливою складовою додалось питання забезпечення безпеки свідків і потерпілих. Така ситуація характерна не лише для України. Протягом останніх 15 років це питання неодноразово розглядали на Конгресах ООН, внаслідок чого було сформульовано принципи правосуддя: справедливого поводження з жертвами та свідками злочинів; забезпечення учасникам процесу доступу до механізму правового та адміністративного захисту; забезпечення права на реституцію, компенсацію, соціальну допомогу тощо. Сформульовані принципи

відображено в міжнародному законодавстві, національних законодавствах держав, до яких можна віднести й Україну.

При опитуванні адвокатів вони назвали захищеними права свідків – 14,5 % та потерпілих – 9,6 %.

Під час вивчення кримінальних справ виявили, що практично по кожній третій справі потерпілі та свідки у процесі судового розгляду змінюють свідчення, що вони давали на досудовому розслідуванні, на користь показань підсудних або нейтралізують доказові факти.

Опитування працівників, які здійснюють досудовий розгляд справи, показало, що 43,6 % не фіксують у матеріалах кримінальної справи фактів впливу на свідків і потерпілих.

Так, за даними дослідження Н.С. Карпова, при опитуванні слідчих щодо достатності та надійності встановлених законодавством заходів забезпечення захисту учасників кримінального процесу (слідчих, оперативних працівників, потерпілих, свідків) встановлено таке: достатні, достатні не повною мірою, взагалі не надійні: Україна – 3,0; 36,6; 60,4 % відповідно; Росія – 3,9; 42,7; 53,4 %; Білорусь – 9,1; 40,4; 50,5 %; Казахстан – 11,0; 37,2; 51,8 %; Узбекистан – 3,5; 34,6; 61,9 % та Молдова – 3,1; 36,8; 60,1 % відповідно.

Отже, відсоток достатності та надійності заходів забезпечення захисту учасників кримінального процесу в цих країнах у середньому становить 4,6 %, достатності не повною мірою – 38,0 % та взагалі не надійності – 57,4 % (загалом опитано 3923 особи) [25, с. 12].

Опитування населення показало, що йому знайомі заходи захисту потерпілих і свідків: Україна – 48,3 %, Росія – 47,1 %, Молдова – 52,5 % (усього опитано 5 038 осіб: Україна – 3059, Росія – 911, Молдова – 501, Білорусь – 567). На запитання щодо достатності та надійності вищезазначених заходів ця категорія повідомила таку інформацію: достатні, достатні не повною мірою, взагалі не надійні: Україна – 4,2; 50,1; 45,7 %; Росія – 3,5; 50,1; 46,4 %; Молдова – 2,3; 49,9; 48,3 %; Білорусь – 4,7; 46,9; 48,4 % відповідно [26, с. 218–219].

Опитування студентів та слухачів України (четверті, п'яті курси) показало, що їм відомо, хто із вчених досліджує проблеми захисту свідків і потерпілих: правильно відповіли 4,2 %, не правильно – 30,7 %, не відповіли (не визначилися) – 65,1 %.

59,8 відсотків адвокатів під час опитування висловились за проведення заходів щодо захисту свідків та потерпілих; 28,5 % адвокатів зазначили, що у їх діяльності мала місце лише реалізація захисту свідків та потерпілих [25, с. 81].

Отже, статистика, на нашу думку, відображає реальну дійсність, тому необхідно звернути увагу на вищезазначені недоліки й розробити більш досконалі методи державного захисту та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, зокрема, зважаючи на дослідження, що ми провели.

Список використаних джерел

1. *Про ратифікацію* Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції від 17 липня 1997 року: Закон України: Прийнятий 17 липня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263.
2. *Конституція* України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
3. *Воробей П.А., Коржанський М.Й., Щупаковський В.М.* Завдання і дія кримінального закону. – К.: Генеза, 1997. – 156 с.
4. *Збірник постанов* Пленуму Верховного Суду України (1963 – 1997 роки) / Із змінами і доповненнями за станом на 8 лютого 1998 р. – Сімферополь: Таврія, 1998. – 711 с.

5. Біленчук П.Д., Луговий І.О. Способи протидії злочинних угруповань діяльності правоохоронних органів у розслідуванні злочинів // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. – № 1. – 2003. – С. 195–200.
6. Александренко Е.В., Бахин В.П., Карпов Н.С. Противодействие расследованию: мнение практиков и населения // Вісн. Луганск. ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 3.
7. Лобанова Л. Понуждение к нарушению обязанности содействовать правосудию // Российск. юстиция. – 1998. – № 5.
8. В Україні незабаром буде створено програму захисту свідків (за матеріалами НЦБ Інтерполу та ГУАСМ МВС України) // Бюл. з обміну досвідом роботи МВС України. – 2001. – № 137.
9. Строков І.В. Проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального процесу // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. – № 2. – 2004.
10. Зайцев О.А. Государственная защита участников уголовного процесса. – М.: Экзамен, 2001. – 512 с.
11. Кримінальний кодекс України станом на 15 лютого 2004 р. – К.: Велес, 2004. – 150 с.
12. Уголовный кодекс Франции / Науч. редактирование канд. юрид. наук доц. Л.В. Головки, канд. юрид. наук доц. Н.Е. Крыловой; Пер. с франц. и предисл. канд. юрид. наук, доц. Н.Е. Крыловой. – СПб.: Изд-во “Юридический центр Пресс”, 2002. – 650 с.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України: Прийнятий 13 січня 2000 р. № 1381-XIV // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 6. – Ст. 199.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2002. – 1104 с.
15. Про застосування законодавства, яке передбачає державний захист суддів, працівників суду та правоохоронних органів та осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 р. № 10 // Вісн. Верховного Суду України. – 1999. – № 3.
16. Про застосування законодавства, яке передбачає незалежність суддів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 4.
17. Про порядок вирішення питання переселення в інше місце проживання, надання житла, матеріальної допомоги та працевлаштування осіб, взятих під державний захист: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 1995 р. № 457. – Ел. ресур.: <<http://www.rada.gov.ua>>.
18. Про створення у структурі міліції громадської безпеки спеціальних підрозділів для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. № 335-р // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 27.
19. Про створення спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів: Наказ МВС України від 23 липня 1997 р. № 467 // Офіц. вісн. України. – 1997. – № 35.
20. Про затвердження Положення про спеціальний підрозділ судової міліції “Грифон”: Наказ МВС України від 19 листопада 2003 р. № 1390 // Офіц. вісн. України. – 2003. – Т. 2. – № 51. – Ст. 2725.
21. Ел. ресур.: <http://mvsinfo.gov.ua/events/2005/07/072205_1.html>.
22. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах кримінально-виконавчої системи: Наказ Державного Департаменту з питань виконання покарань // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 21. – С. 164. – Ст. 1160.
23. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962 – 2002). – К.: Охрана труда. – 2002. – 268 с.
24. Гарник М. Проблеми захисту прав потерпілих від злочину // Вісн. прокуратури. – 2002. – № 3.
25. Карпов Н.С. Криминалистическое изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований). – К., 2004. – 218 с.
26. Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія. – К.: Вид-во Семенко Сергія, 2004. – 308 с.

This work deals with the certain aspects of legal ensuration of security of the witnesses and victims, it is offered analyzis of actual legal acts and ways of their realisation, and also there are some recomendations given for development of new legal mechanizms of regulation of given problem.

© Н.С. Карпов, О.И. Габро, 2007